

Vårsvargen

Årgång 23 nr. 2. December 2016. Pris 40 kr.
NÅS HEMBYGDSFÖRENING

Vårfloden 1916 var den högsta i Nås i mannaminne. Fotografen har stått med ryggen mot nuv. E16 och tagit bilden av kyrkallén mot väster (kyrkogården är till vänster om allén, men den var mindre än i dag). På andra sidan älven gick vattnet upp till Ordenshuset.

Nåsvargen

Ges ut av Nås Hembygdsförening.

Utkommer med 2 nr/år.

Lösnummer 40 kr. Prenumeration: 40 kr+porto.

Ansvarig utgivare

Dåpp Inger Larsson

Tel. 0708778601

Epost: Inger.Larsson@su.se

Redaktion

Dåpp Inger Larsson, 0708778601

Inger.Larsson@su.se

Niklas Nåsander, 0703222189, 0281-30048

niklasnasander@gmail.com

Pej (Per-Erik Jonth), 0702649123, 0281-30080

pejont@gmail.com

Nås Hembygdsförenings styrelse

Ordinarie ledamöter

Ordf. Bengt Ehnström

V. ordf. Ingvar Rosén (fr. jan 2017)

Sekr. Catharina Jangeborn

Stugfogde Lennart Blixt

Kassör o serveringsansv. Marianne Flodin

Magasinsfogde Bengt Ehnström

Arkivarie Gunilla Ehnström

Fäbodfogde Thorsten Eirydh

Utställningsansvarig Vicky Airey

Suppelanter

Kerstin Söderman, Willy Gustavsson,

Adjungerade Ulf Närsjö, Mats Jonth

Webb: nashembygd.se

Redaktionen har ordet

Förra årets höstnummer hade en bild av en grupp ungdomar som gekk mä ljusa stjärna för i år jämt 60 år sedan. Då anade ingen att det fanns så många minnen kvar i Nås om detta, rekvisita, musik och egna erfarenheter. Nu kan du läsa om allt detta. .

För 100 år sedan inträffade den högsta vårfloden i mannaminne. Det finns bilder och berättelser och några ristade ”högsta nivån” i stugknutar och sten.

Nåsvargen vill också särskilt uppmärksamma en del av vårt kulturarv som är på väg att återgå till naturen. De många och långa stenmurarna runt den odlade jorden, i synnerhet på Finnmarken. Sen påminns vi om Majas affär, uppfinningar gjorda i Nås, familjen Prag, Lindesnäs bruk och mycket mer. Jo, och så har vi höjt priset – efter mer än 20 år.

Och kom ihåg, kära läsare, det är du som har idéerna om vad du vill läsa. Så hör av dig till redaktionen senast 15 april för sommarnumret 1917.

*God Jul och Gott Nytt År!
önskar redaktionen*

Om du vill prenumerera på *Nåsvargen* kontaktar

du Pej (Per-Erik Jonth) och beställer tidningen. Du får den i posten med inbetalningskort på 40 kr + porto till Nås Hembygdsförening.

Om du vill bli medlem i Nås Hembygdsförening

kontakta Marianne Flodin, tel. 0281-30524.

Om du vill hjälpa till med arbetet i föreningen

kontakta Bengt Ehnström, tel 0281-30148. Allt slags kunnande är välkommet!

Den perfekta julklappen till den som har allt - gamla nummer av Nåsvargen. Kontakta Pej

Gunnar Tysks minnesfond

Utdrag ur stadgarna:

Fonden har bildats genom insamling från allmänheten med anledning av Gunnar Tysks bortgång 1976-01-14.

Ändamål: Avkastningen skall gå till ändamål som främjar hembygdskulturen i Nås.

Förvaltare: Fonden förvaltas av Nås hembygdsförenings styrelse vilken har efter infordran av yttrande från en representant för Gunnar Tysks anförvanter besluta om till vem eller vad fondens avkastning skall gå.

Utdelning: Utdelningen sker när förvaltaren så bestämmer, dock högst en gång per år.

Kondoleansmottagare: Britt-Marie Wiklund, tel 0281-30198, Heden 28, 78053 Nås.

Kassör: Marie Paavalainen, tel 0281-30089, Stationsområdet 222, 780 53 Nås.

Postgiro: 4401600-4, Gunnar Tysks minnesfond.

Gå mä ljusa stjärna – om Staffanssjungning i Nås

Tä gå mä stjärna', hä va fur stort för.
Då feck en hitt på tä ro så sjölv.
En kunn int bärra sätt så ve tv:n
(Rälg Elna f 1927)

Vi kanske va klenä tä sjunga,
men vi språk öss tä rätta!
(Hed Bror f 1940)

Sedan århundraden tillbaka, ända sedan medeltiden, har det förekommit olika slags julsjungningar i olika landsändar. Det kunde ibland ske på juldagen, ibland på trettondagen, ibland runt båda helgerna. När folklivsforskaren Nils Keyland* besökte Nås 1917 fann han exempel på just sådana traditioner. I byn Närsjö följdes en julbock och några stjärngossar åt på juldagskvällen, men i andra byar var bocken ensam ute på juldagen, medan stjärngossarna gick runt på trettondagsafton och trettondagen. Gamla sagesmän, som var födda under 1800-talets första hälft, sade att det sistnämnda var ålderdomligare och ”riktigare”.

Anteckningar av Jont Anders från Malmsta, f 1844, ”afser tiden 1852” och berättar att ”trettondedagens afton firades af ungdomens manliga individer ... försedda med en s.k. ’stjärna’, en af papp förfärdigad låa, i hvilken å sidorna utskurits figurer ur djurriket, samt menniskor hvilka figurer öfverklistrats med oljadt, genomskinligt papper, och som framträdde vid den belysning som ett inuti lådan anbragt ljus åstadkom”. Lådan bars på en stång, och stjärnbäraren ställde sig utanför stugans fönster och förevisade ”herrligheten” medan sällskapet sjöng staffansvisorna. Därpå inträdde alla i stugan ”och en till ’Judas med pungen’ förklädd medlem tiggde pengar, mat och brännvin, som aftonen derpå i samkväm förtärdes.” Jont Anders nämner ingen julbock.

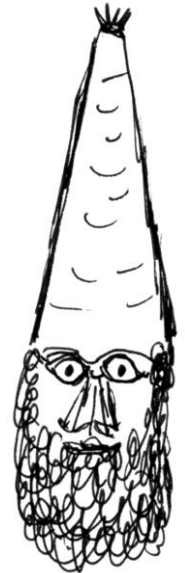
Falk Anna (gift Öst Anna) i Skansbacken, f 1866, berättar på en bandinspelning: ”döm geck mä stjärna, Staffan mä stjärna. En va böck mä riktigä horn. Döm sjöng Staffansvisa: *om vi inte in får gå så dra vi farstun full å vål*. Döm drog farstun full å vål sômstans! Döm sang *Ó Judas mä punjän, Kära mor i spisen en litn bit tä grisen, Kära far i aska få vi en tår ur flaska*. Döm kunn ô klä ut e brufäl (brudfölje) ô gå mä, frå gål tä gål. Skolungdom ô små geck ti nôn gål. Döm hadd bruklär på sä, mest brua. Döm sang int nô. Feck norrä bullär. Ungdomen hadd en suplek mä trett'n-dajjän”. Karl-Erik Forsslund formulerade det litet annorlunda: ”Man höll gemensam dansstuga (lekstuga) i byn”. **

Keyland beskriver varierande firanden*: i Orsala gick julbock och stjärngossar var för sig på juldagskvällen, i Överborg gick en vallkulla före och lockade Julbocken med sletjör (salt och rågmjöl – godsaker för kreatur).

Bockhuvudet t.v. finns hos Tant Agneta i Skansbacken och är fotograferat och beskrivet av Keyland år 1919 (s. 117-119).

På juldagen, i Skansbacken, kom julbocken först i storpäls av svart fårskinn med ullen ut. Bockhuvudet av trä kunde vara naket eller pälsklätt och satt fäst i en käpp, ögonen var mässingsstift och tänderna hästkosöm. Underkäken var rörlig och när bocken öppnade munnen syntes den röda tungan av tyg eller målad röd. Stjärnbäraren, klädd i nåsdräkt med långpäls, bar på en elegant utsirad ”stjärna”. Så kom Judas med läderväska på magen, i kavaj och långbyxor. Han bar en spetsig näverhatt och ansiktsmask av näver med skägg av svart ull och pappersnäsa (allt finns nu på Nordiska Museet. Bilden t.h. fritt efter foto i Keyland). Så kom två pojkar i vita långskjortor med röda skärp, den främre med

köpt ansiktsmask (en ”skräbbak”) med påklitrad mustasch och näverkonten på ryggen, ”den eftre med brännvinsplant (-kagg) i hand”. Det var mattiggerskan och brännvinstiggerskan. Alla hade sotade kinder. Detta exotiska stjärngossefölje fångades på foto i Utbygården i Skansbacken 1917**.

Den gamla traditionen att ”Gå mä ljusa stjärna” har levt kvar genom åren i olika byar med olika

sorters utstyrel. Från Nederborg berättade Tapp Anders, f 1900, för dotterdottern Eva-Lena Bengtsson hur en pojke var utklädd till julbock och en fick vara ”Judas mä pungen”. I många byar fick sällskapets rolighetsminister vara Judas, klädd i storpäls av svart fårskinn. Julbocken, som inte verkar ha förekommit i hela socknen, hade riktiga horn och mörk päls. Näverkontbäraren kunde ha nävermask med en bit päls på, föreställande skägg**. Han kunde också dra en kälke med kista på, där man lade ner den hoptiggda maten. En person bar en kagge för hoptigt brännvin. Alla hade sotade kinder.

Ibland var ”reviret” stort. Jont Erik, f 1915, i Mellanborg, och hans kamrater höll på i flera dagar från Borg till Hjulbäck. ”Hä va en ’grön vinter’ ô döm geck gent ivir plöjningar frå Storänge ô Gärde tä Sved’n – föreställ dä hur lortue skjortor vart!” I näverkonten fick stjärngossarna godsaker som det inte alltid var lätt att dela rättvist. ”Nôn gång hadd döm hållt ut alltihop i mörkrä ô sen slogs döm om ä!” skrattar sonen Esbjörn. Han minns flera gång från Mellanborg och norrut som varit ute: Målar Nylanders Gunnar och Ann-Mari, Tapp Inga-Lisa och Esbjörs Karl-Olov som var Judas.

På 1920-30-talen började också flickor gå mä stjärna. Tysk Karin, f 1878, i Skansbacken, lärde ut Staffansvisan till grannbarnen, berättade Skans Torsten, f 1924, som själv lärde sig av henne. I Nederborg hade Ann-Gret Lindgren Borggren, f 1920, ”hemgjord ’stjärna’ av någon kartong som vi skar ut stjärnor ur och hade ljus inuti. Det var jag och två av mina syskon och en grannpojke”, berättar hon i mail. Hon minns inte strutur på huvudet.

I Närsjö var det bara var pojkar som kom och sjöng, berättar Schedins Greta f 1923, genom dottern Kerstin. Hon minns inte vilken dag, men säger att det i varje fall inte var Lucia som firades. Pojkarna hade vit strut på huvudet, stora vita särkar och hemgjord pappersmask för ansiktet. En var ”Judas mä pungen” och han tog hand om pengarna. Det var pojkar även från Orsala, bl.a. Gummas Ingmar. Greta blev själv tillfrågad en gång om hon ville vara med, men hon sa nej. Hon minns inte om hon inte

ville eller om hon inte fick, det kanske var båda delarna, för hennes mor var nämligen emot Staffansjungningen. Hon tyckte det var tiggeri, och hon ville inte att hennes barn skulle gå runt och tigga.

Rälg Elna, f 1927, på Heden gick ut ”i vitä särkär” och strutar med sina kusiner Rälg Bo, f 1932, och Per, f 1927. Mor Rälg Frida gjorde en låda på en stör, med figurer och levande ljus. De sjöng *Staffan var en stalledräng, Goder afton både herre och fru...*, och *Judas mä pungen men pungen va tom, Konten den hänger så tung på hans rygg*. Sedan läste/sa Bo: *Kära mor vid lullan (vaggan), låt oss få smaka bullan*, och när näverkanten fyllts med godsaker sjöngs *Nu tacka vi så mycket för allt vad vi fått...!* Men flickorna, som Hol Pers Ingrid, f 1931, gick runt med i Skansbacken på trettondagen, gav upp för ”pojkar följd ätt öss ô förstörd våro fina stjärna... Ô far tyckt int om att vi va ute o tiggde”.

Livliga minnen från början på 40-talet har Margit Gärd's Överborg, f 1928: ”Hä va fur vida mä stjärna! Far gjord denn tå papp, rött tönnt papper för figurar ô svart ikring. Vi hadd sotuä kindben ô strutär – far va expert på dömme strutar. Han va snickar ô tog vanlin gråbrun papp ô klistär på vitt papper. Stjärna va hä i toppen ô på strutn. Gummiband pund hako. Vi geck ivir älv a på isn – far koxtä sô isn höll. Döm körd ju häst, sô hä va väg! Lisskvärn Anna i Malmsta vänt på öss. Vi knackä: ”nej männ kôm i mä stjärna, sô roli!” Vi sjöng om *Judas mä pungen*; han hadd nön gammul päls ô skrabbäck (skräpuk/maskeradmask) på sä. Judas ô vi ara va svartä på kindbenar. En hadd skrinda på ryddjän där vi feck frukt ô karamällär. Anna hadd sô goä längder. Helä längder mä vettbrö kund vi få. Hä va ju sô vida då vi feck kâkur ô karamällär. Vi skull ful del' hänn, ô festa!” Jämnåriga ”stjärngångaren” Jöns Karin, Stationsområdet, instämmer i minnena.

Margits make Gärd's Ejnar f 1923 berättade att Dalmans Kisti i Hjulbäck inte tyckte om när dom kom med stjärna och hade nersotade kinder, utan sa ifrån: ”Guds barn döm mål' int så sånnä int!”

Olle Thomér, f 1935, hade gått mä

stjärna bl a med jämnåriga Anna-Britta Runngård Karlsson. Tant Börje, f 1933, högst öpp i Skansbacka var ute med Olle och Lasse Thomér, f 1936, och med julbocken i följe – sannolikt Tant Agnetas bockhuvud (se bild föreg. sida). Om stjärnan sa Olle att ”hä va e stjärna tä jul ô en ana ena tä trättndajen”. Han var av en gammal nåssläkt, och det kanske kan vara minnen av urgamla traditioner, som var olika vid jul respektive trettondag? Han minns inte Staffansvisan, ”men *Judas mä punjen* sjöng vi”: fråg' Anna-Britta om sänjän (sången). ”Ja, hä va en jävla fest hä, må du tro!” myste Olle vid minnet.

Från TV-inspelningen jan 1965: Fr v Solveig Eriksson (f 1955), Solveig Schultzberg (f 1951), Margareta Eriksson och Irina Halvarsson (båda f 1952).

Anna-Britta minns också att Tapp Ingrid, f 1935, och några fler gick mä stjärnan på 40-talet. Vi fick nô äpple. Det kunde hända att alla barnen fick dela på 5 öre! ”Några kanske samlade ihop till välgörande ändamål men vi gjord' int hä; vi behövd körvörena vi fick!” skrattar hon gott.

”Mamma snodd hop skjortör tå ett lakan – döm nådd nästan tä backan”, berättar Bengt Enström, f 1937, i Östi Bronen/Stationsområdet. Han var ute på 1940-talet från Borgheden till Station och Nederborg, och är den hittills enda som har gamla minnen av vår egen nåsmelodi till Staffansvisan. ”Vi hadd pappstrutär mä guldstjärnôr på, ô högst öpp en tåklippt julkaramell sôm dekor. Vi hadd mössa pund strutn för hä va kallt. Hä va svårt tänd stjärna då hä yrd snö, sô vi försökt hall ljusä brinnande milla gålar. Vi föst fram Judas tä tigg pänningär, sô vi visst int om vi tor's gå in ve Missionshusä ô sjung om Judas”. Något brännvin var det inte längre tal om, då stjärngossarna blivit yngre med åren. Julbocken var också borta!

Vartenda år i mitten på 40-talet gick Sara Strandberg, f 1937, Heden tillsammans med Bergkvist Arne, Grop Sigurds dotter Maj-Britt, Evalds Rolf, Spännar Eivor, Stark Gösta... ”Allä ungär va ful mä. Bergkvist Ivar, f omkring 1933, var ”chefen”. Han hade sångerna uppskrivna, det var ett riktigt program och vi övade flera gånger vid Bergkvistes. Ivar sa hur vi skull' göra”, berättar Sara. ”Ivar gjord stjärna, ho va fyrkantig, tå en skokartong tro je, mä bilder i olika färger tå silkes-papper – en kamel va hä, sôm je tyckt va märkvärdig”. De började i Malmsta och gick söderut till Bieths (nedanför Orrbacken i Tyna). ”Hä va kallt sô hä knarpä ti pjäxor! Vi sjöng *Staffan Stalledräng, Goder afton både herre och fru* och *Haven i sett stjärnan från Österland. Den stjärnan den lyste kring hela vårt land* (ô då skull vi dra tä riktigt hårt! sa Ivar) tills vi komma till Juda strand. De sjöng *Judas mä pungen* och då skulle Sara, som var Judas, vänd pungen öpp ô ner. Sen sa/läste Ivar: *Kära mor i lullan låt oss smaka bullan* ô då feck vi nô brö'. En gång kam hä nôrrä frå Börg – döm hadd ful gått ivir is'n – men då vart vi sinnu'ä (tvärliskna) för döm tog våra kunder!”

Hed Bror, f 1940, och Per Snabb, f 1938, var ute runt 1950 i Utanhed och Kvarnholm. Stjärnan hade Pers mor Mases Karin gjort, och strutarna gjorde nog Brors mor Ingeborg. Per: Vi blev jagade! Vi gick till Sammils Larses Sanny i Kvarnholm. Ho' va' inte snål! Där fick vi karameller och pengar. Stockholmarna hade hyrt hus efter vägen och deras litet äldre pojkar jagade oss och skulle ge oss stryk. Bror: Vi sjöng *Judas mä punjän* (Per: vi hade nog kaffepanna!), *men pungen ä tom. Kära goa vänner ge Judas en slant.* "Vi hadd en könt och fick mest frukt ö nön karamell. Sen delt vi öpp hänn. Vi kanske va klenä tä sjunga, men vi språk öss tä rätta!"

Runt 1950 gick Kristoffers/Mats Astrid Bergström, f 1937, på Skansbacken med Fältivar Gunnel, f 1938, Majvor Wiklund, f 1936, och Fältivar Ann-Gret Larsson, f 1936. Morbror Mats Ernst, gjorde stjärnan, skar ut figurer och satte rött papper på. Strutrar med guldstjärnor gjorde dom själva. "Vi geck på trettondajjän. Vi sjöng *Staffan var en stalleddräng ö Judas mä pungen.* Nön tackvers va hä nog". Majvor minns: "Då vi va ve Skans Lars Anders börj' hä på fnissa. Då var hä ett gäng sôm va där före öss, ö sôm hadd gömt sä"!

Bång Barbro, f 1938 i Orsala, gick med Bång Gösta, f 1944, Jubbe Bernt, f 1944, i vita skjortor, strutrar och stjärna. I andra änden av socknen gick Fins Bengt, f 1938, och hans jämnåriga i Borg. De hade ingen bock men en stjärna tillverkad av en eldfängd kartong – "män hä geck bra. Vi skull vri' denn ättsom vi sjöng" – det var olika motiv på alla sidor. Anna-Britta Nordström, f 1937, hade hand om stjärnan mellan åren, i slutet på 40-talet. "Döm flesta tyckt nog hä va roli då vi kam".

På det trivsamma Hjärpholms Pensionat ordnades med Staffanssjungning för gästerna. Per-Erik Jonth, f 1942, var med som barn. Hemma i Mellanborg gick han med Olle Söderlund, f 1943, Nils-Erik Jons, f 1939, Matses Lennart, f 1942, Inger Lööv, f 1943, Täpp Gunnar från Vråna – alla barnen i byn. Stjärnan var den som sedan skänkts till Nås Hembygdsförening och nu förvaras i kyrkan (se bild nedan). Mats Jonth, f 1945, berättar att "far Jont Lars alltid sjöng Staffansvisan på en annan melodi än den vanliga. Tror far sjöng en annan melodi än Forsslunds med!" En inspelning ska finnas i familjen.

Under tre år i rad på 1950-talet gick systrarna Nilsson och Svensson (f 1941-45) från Sveden och Finnön i "varenda gård från Centrum till Bons Holgers i Hjulbäck". Deras stjärna hade mamma Signe Svensson gjort av "en grå kartong från Tysk Ernsts affär. Första året hade vi en adventsstjärna med en fickklampa i, men batteriet tog slut så fort". Levande ljus fick lysa upp de utskurna figurerna med färgat silkespapper över. "När vi var till gamla sjukstugan, gick vi uppför trappen i det gamla huset med ljuset i stjärnan tänt. Tänk, att det gick bra!" Föräldrarna ville inte att de skulle tigga pengar, men att samla till Radiohjälpen var accepterat. "Andra året hade vi tacket på konton, och då blev alla så imponerade och gav ännu mer". Judas med pungen fick göra sitt jobb till sången *och näsan den pekar åt skogen, vi tror han är kommen från krogen.* Helena Nilsson berättar vidare: "Judas hade päls men vi var klädda i lucia-nattlinnen och frös väldigt när vi gick efter landsvägen och byvägarna i kylan och mörkret".

Esbjörns Britt-Marie, f 1945, i Orsala berättar hur de samlats till julkaffe hos Magnuses på 1950-talet, och hur det kom barn vandrande ge-nom skogen från Närsjö med stjärnan. Hon kan fortfarande minnas närsjö-barnens vackra, ålderdomliga melodi till Judas-visan:

Judas-visa i moll sjungen av barn från Närsjö, Nås förmedlad av Esbjörns Britt-Marie Liissmatz, Orsala. Upptecknad av M. Jonth november 2015

"Je hadd sô halä skor sô je åkt på föttar utför hela Ribackor", säger Marianne Flodin, f 1944. System Monika, f 1940, Anna Thomér, f 1941, och Slabb Ann-Marie, f 1942, gick med stjärnan i början av 50-talet. "Judas mä pungen" hade sedvanlig svart päls och krimmelmössa, och en hade kont på ryggen.

Trettonhelgen 1956 var det dags för oss födda 1944-47 i Älvsborg (Sveds Birgitta och Gunhild, Birgitta Malmgren, Britta Steen, undertecknad), Skansbacken (Dåpp Inger) och Haga (Maj-Britt Lindholm) "tä gå mä stjärna". Vi fick ihop 105 kronor – det motsvarar ca 1.350 kr idag. Pengarna skickades till Ungernhjälpen. Vi delade godsakerna mellan oss. Se foto på framsidan av *Nåsvargen* dec 2015. Dåpp Inger har sparat vistexterna som vi sjöng. *Goder afton* skiljer sig – Tysk Maj Eriksson Wallin, f 1937, från Älvsborg minns fragment av texten – annars sammanfaller sångerna med de vanligast förekommande:

1. *Goder afton, goder afton både kvinna och man
Säg haver ni sett stjärnan från Österland,
den stjärnan som lyste över hela vårt land
till dess de kommo till Betlehem fram.*

2. *Från Medien*** kommo de vise män tre,
de ville den nyfödde konungen se.
De framburo rökelse, myrra och guld.
Det var för den nyfödde konungen huld.*

Judas-visa i dur sjungen i Skansbacken efter Täpp Kjell Eriksson, Anna-Britta Runggård och Kristoffers/Mats Astrid. Upptecknad oktober 2016 av M.Jonth

Samma fina julbock som Olle Thomérs gäng hade, som kunde öppna och stänga munnen, fick komma ut igen i övre Skansbacken på 1950-talet. Det var Tant Agneta, Skol Leif och Lissjanis Martin (alla födda 1945) som "geck" på trettondagen. Ett nästan färdigt bockhuvud men utan rörlig kåke (bild s. 7) finns också i samlingarna på Lisskvarngården i Nås. Ytterligare ett bockhuvud sägs ha sålts på auktion för några år sedan.

Britt-Marie Jonth, f 1949, berättar att hon, Esbjörs Christina, f 1949, och Fritzes Sven-Olov gick med stjärna i början på 60-talet. "Vi börja' i ena ändan av Stationsområdet hos slaktarn Kristoffers Lars, som inte träffat på fenomenet på många år utan blev alldeles perplex då vi ramlar in. Vi kom av oss totalt och lommade iväg ut. Ingen bra början..." Efter en stund, vid Jöns-/Larfgården, hade den snälla slaktarn gått efter barnen. Han hade hämtat sig och hade med sig både godsaker och slantar! Senare hos familjen Hermansson var det kalas med många gäster, men där var dom också välkomna in.

Grus Linnea och Gustav Olsson med Nås Hembygdsförenings stjärna.

I Nås har traditionen levt till omkring 1978 då Björn, f 1967, och Åke, f 1963, Johansson var bland de sista. Sjö Tomas och Patrik Lissjanis, födda 1965, gick med. Sångtexterna fick de hos Täpp Inger och mamman Täpp Karin som nämndes tidigare, och stjärnan finns kvar!

Säfsnäs socken med Fredriksberg har vi alltid haft nära band med. Där lever traditionen att gå med stjärna än i dag med hjälp av 5:e och 6:e klass och kantorn Ann-Christine Resare, berättar Monica Bjurström, som själv var ute på 1970-talet.

På 1990-talet tog manskören initiativ till att gå med stjärna (se bilden t.v. på stjärnan) bl a på servicehuset där det måste ha väckt många gamla minnen. Det var Mats Lissjanis, f 1968, Byns Mats, f 1959, Ulf Närsjö, f 1952, Kjell Svensson, f 1948, Per-Erik Jonth, f 1942. Då sjöngs vår egen fina Staffansvisa från Nås! Stjärnan har också använts av kören vid konserter i kyrkan. Den repareras 1990 av Jont Lars.

Sjungningarna brukade avslutas antingen på Staffansvisans melodi med orden *Tack och tack båd mor och far, allt för den gode skänken. Ni ska ha lycka med allt vad ni har, så sant som vi får råda. Ingen dager synes än...* Eller som stjärngossegänget i Skansbacken på 1960-talet med Git Hübberth, f 1950, Nall Marianne, Gunnel och Birger: *Så tackar vi så mycket för allt vad vi fått, och önskar eder alla ett Gott Nytt År. Hav tack! God natt!*

Margareta Jonth med hjälp av ett 40-tal nåsbor födda 1836-1968. Tack för alla "storgali" trevliga samtal!

Fotnoter: * Nils Keyland, *Julbröd, Julbockar och Staffansång*, 1919.

** Karl-Erik Forsslund, *Med Dalälven från källorna till havet. Del 2 Väster-dalälven. Bok 7. Nås*, sid. 146 ff.

*** Från Medien, nordvästra Iran, kom de vise männen som hörde till folkstammen mager, ibland översatt "stjärntydare", dvs astrologer

Vår härliga Nåsvariant av Staffansvisan, med sin fanfarartade start, har spridits i Sverige bl a genom Adolf Fredriks Musikklasser, men bara med de verser som "lämpar sig för barn". Visan går i dur men kan avslutas antingen i moll eller dur. Upptecknad i Nås omkring 1917 av N. Keyland, efter Skräddar Anders, f 1858, i Skansbacken och Lisskvarn Ernst, f 1902, i Malmsta. Se Med Forsslund "Dalälven... sid 151:

*Staffan var en stalleträng, allt för den ljusa stjärnan
han vattna sina fålar fem, det ser vi nu så gärna.
Ingen dager synes än, för stjärnorna på himmelen, de
blänka.
... (de sedvanliga verserna om fålarna fem) ...*

*Finns det doter i detta hus, allt för den ljuse stjärnan,
så tänder hon genast juleljus, det ser vi nu så gärna...*

*Vi se på edert fönster blank, allt för den ljuse stjärnan,
att här finns brännvin och inte lank, det ser vi nu så gärna...*

*Står vi längre utom vägg, allt för den ljuse stjärnan,
så fryser det is uti vårt skägg, det ser vi int så gärna...*

*Om vi inte in får gå, allt för den ljuse stjärnan,
så drar vi farstun full av vål, det ser ni int så gärna...*

Gammal stjärna hos Josephes

Bockhuvudet på Lisskvarngården

Ritmiskt drivande

Staffan varen stalleträng för den ljusa stjärnan. Han ätt
vattnasina fålar fem. Det ser vi nu så gärna.
Ingen dager synes än, för stjärnorna på himmelen de
blänka. Visans sista vers kan avslutas i moll eller i dur: blänka.

Nerskriven ut minnet av Margareta Jonth

Vi vet många som har gått må stjärna.. Hjälpt oss att samla ihop minnen! En fråga är: när kom vita "stjängossestrutar" in i bilden? Var den spetsiga näverhatten en föregångare? Hör av dig till Nåsvargen eller till margareta.jonth@telia.com

**.... kom ihåg vi har både mat, tips,
tidningar och förströelser för alla, Du
är alltid välkommen till oss !!**

**NÅS SERVICECENTER
TEL. 0281-302 19**

Se också vår möbelutställning!

...UNDRAR JUST OM HAGSTRÖMS
OCKSÅ KAN HITTA NÅGRA SNÄLLA
BARN...?

En annons af Ralle-Palle

**Vi arbetar i huvud-
sak med GPS-
inmätning och do-
kumentation led-
ningsnät.**

Hagström

NÄRSJÖVÄGEN 2 780 53 NÅS
TEL. 070-3059750

**DUU JAC VET
VI RINGER HEMMINGS ÅKERI!!**

Hemmings Åkeri AB
PER & BÖRJE

Specialitet
Skogs- & Hustransporter

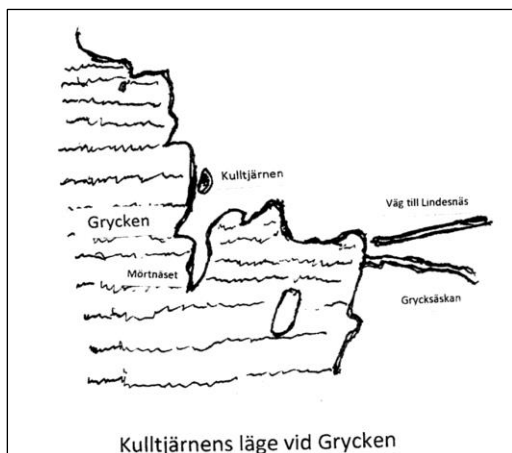
Storbyn 12
780 53 Nås

Tel + fax: 0281-300 90
Per mobil: 070-213 68 99
Börje mobil: 070-263 33 54
Mail: hemming.ab@xpress.se

Valkullorna

Sverige började 1749 föra befolkningsstatistik som första land i världen, så vitt man vet. Det gällde i princip födda, vigda och döda samt dödsorsaker. Varje församling försågs med formulär, som prästerna skulle fylla i och skicka in till Tabellverket, föregångare till Statistiska centralbyrån. Kladdarna bevarades i kyrkoarkiven, som nu finns i landsarkiven.

Dess statistiska tabeller hade under de första årtiondena utrymmen för anteckningar om märkvärdiga händelser i socknen. Medan kyrkoarkivet ännu var kvar i Nås undersökte jag några år, då jag var där på inspektion från landsarkivet. Då framkom bland 1838års dödsorsaker att två unga kvinnor hade dött av drunkning. Vid kontroll i död- och begravningsboken för Nås visade det sig att pigan Anna Halvarsdotter från Änge, född den 3 mars 1816, och pigan Anna Larsdotter från Orsala, född den 24 februari 1821, dränkt sig i Mörttästjärn, belägen en dryg 1/4dels mil väst sydväst från Lindesnäs bruk den 15 augusti. Enligt urtima tingsrättens utslag den 25 september blev de begravda i tysthet den 29 september.

Nås tingslags häradsrätts arkiv finns i Uppsala landsarkiv. Tinget den 25 september hölls i Salån i Floda. Av protokollet framgår att Anna H var anställd hos inspektor Lyckholm i Lindesnäs sedan förra hösten och Anna L hos Stark Halvar Ersson i Lindesnäs sedan ett och ett halvt år tillbaka. Båda pigorna hade haft ett gott uppförande. Anna H hade enligt kamraterna visat sig fryntlig och glad på morgonen innan hon gick bort. Anna L hade gjort i ordning arbete som hon skulle ha med sig under dagen, när hon gick vall. Flickorna följdes åt med sina kreatur, trots att de var tillsagda att gå åtskilda. Anna L hade till sina kamrater sagt att vart hon än gick kom Anna H efter. Detta hade börjat kort före midsommar, då de börjat gå vall med djuren. AnnaHs far, Halvar Larsson i Änge, intygade att han aldrig hade lagt märke till sinnesrubning hos dotter.

Efter händelsen fick Mörttästjärn namnet Kultjärn.

När kreaturen kom hem kl 23 med Lyckholms vallhund men utan vallhjon hade man trott att de gått vilse, när de försökt samla ihop de kringspridda djuren. Stark Halvar hade givit sig ut kl 5 på morgonen för att leta och ropa men utan resultat. När han återkom till bruket uppådades bruksfolket till 30 personer, som gick skallgång. Så småningom fick man i en stor tall se deras yxor och matsäckar med namn på, skrivet med kol; även ordet dö. Hunden, som varit hemma under natten, låg vid trädet och började fägna Lyckholms barnpiga, som kommit med i sökningen. Den drog mot Mörttästjärnen, och där började man leta med stänger och fann slutligen kropparna omfamnande varandra så hårt att de måste dras upp ”i ett stycke”.

Av de tjänare som fick svära vittnesed vara Maja Samuelsdotter och Karin Larsdotter pigor hos Lyckholms; de hade även en tredje piga, vilket framgår av kallelsen till tinget. Ytterligare två vittnen nämns i protokollet, drängen Per Olsson och pigan Brita Halvarsdotter, men var de var anställda är svårt att få fram, då Nås husförhörslängder inte har tjänare antecknade i det hushåll, där de var anställda vid denna tid, om de inte inflyttat från annan socken. Förmodligen var Per anställd hos Stark Halvar.

Karin Larsdotter vittnade att Anna H en vecka före händelen gråtit över att hennes fästman övergivit henne. Hon hade inte märkt något intimare förhållande mellan dessa två pigor än mellan några andra.

Maja Samuelsdotter vittnade att Anna H varit grubblande och svärmodig, då hon var ensam men glad i sällskap med andra. Ett par veckor innan hon dog hade vittnet hört henne säga att hennes fästman, drängen Per Olsson friat till henne och även ”givit henne mun”. Hon hade bett vittnet hålla tyst med att hon, Anna, var ledsen för att hon inte ville honom så gott, i övrigt hade hon jämt varit hos Stark Halvars sedan kreaturen hade börjat gå ute i somras. Vittnet hade sagt till henne att låta bli eftersom tjänstedrängen varit trolös men hon sade, tro inte att jag går dit för drängens skull, jag går dit för att råka pigorna.

Brita Halvarsdotter vittnade att hon alltid funnit Anna L frisk om än häftig och lättrogen till sinnes. De tre sista nätterna hade Anna H och Anna L inte varit tillsammans. Förut hände det ofta att Anna H övernattade hos Anna L men vittnet, som låg i samma säng, kunde aldrig förmimma annat än att de sov sött.

Anna H var liten, fet och frodig; Anna L lång, smal och spenslig. Maja Samuelsdotter intygade att Anna L alltid talade om för Anna H vart drängen tog vägen och vad han hade för sig.

Inspektor Lyckholm begärde vittnesord om behandlingen av flickorna varvid Anna L:s föräldrar intygade att Anna klagat över att on haft en okynnig tjur, att sysslorna var svåra och att frun var kinkig. ”Yttrat att en gumse förkommit, och att det var enda gången, då hon sagt något åt henne” (Anna L?). Det var åtta dagar innan händelsen.

Rättens utslag

Då kullorna vid förövädet av gärningen saknat insikt om det brottsliga i den, ty med tillämpning av 13 kap. 1§ sista mom MB prövar Häradsrätten, enär de i huvudsvaghet och själavända sig förgjort skall deras kroppar kristligen men i tysthet begravas.

Gunilla Ehnström

T v Anna Larsdotters bror Eriks dotterdotter Karin Ersdotter, f 1888. Bilden tagen 1912.

T h Anna Larsdotters bror Eriks dotterdotter Kristina Ersdotter, f 1895. Bilden tagen 1917.

Foklig virkning – Nås socken Dalarna

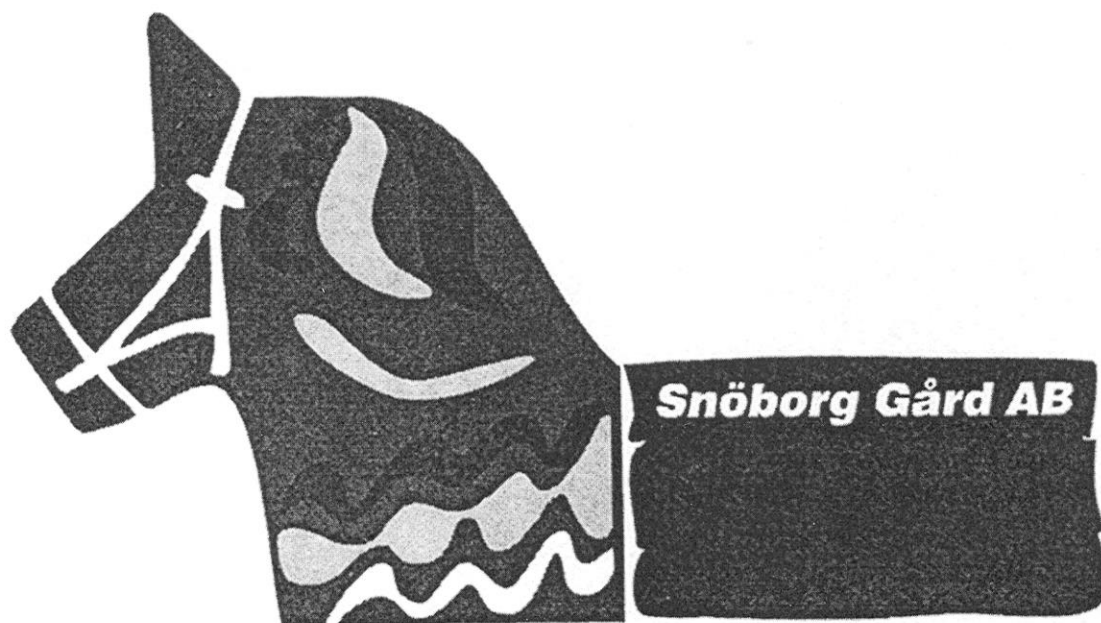
I boken *Foklig virkning – Nås socken Dalarna* presenteras den unika virkning som finns i Nås och som vi alla känner så väl igen: flätan nedtill på nåskjolen som "alltid" funnits där, manshängslena, hjärtvärmarna och mössorna. Virktekniken spreds till gemene man på 1840-talet och är spridd över hela landet. I Nås blev man tydligen speciellt förtjust i de nya möjligheterna och började virka med flera färger i en särskild teknik, *flerfärgsvirkning*, som gör att mönstret framträder lika både på fram och baksida på arbetet. I boken presenteras resultatet av en inventering 1993-1996 av flerfärgsvirkade föremål i Nås gjord av medlemmar i Nås Hembygdsförening tillsammans med Ulla Berglund Brasch, Dalarnas Hemslöjdsförbund.

Boken är mycket rikt illustrerad med bilder på gamla och nytillverkade föremål i flerfärgsvirkning och mönster för den som själv vill pröva på. Den visar en del av den oerhört rika textila skatt som finns i Nås med anknytning till Nåsdräkten, och den gör det möjligt för nya generationer att föra vidare den textila tradition i form av flerfärgsvirkning som finns just hos oss i Nås. Den finns att köpa på Nickusboden.

**HJULBÄCKS
BYGG HB.**

**TEL. 0281-30172
070-3553349**

POTATIS OCH PELLETS

JANNE 070-6975123 & ANN 070-6975663

- Badrumsinredning
- Spik & Skruvsortiment
- Uthyrning av mattvätt
te.x. till bilklädsel, möbler
& heltäckningsmattor

Allt under samma tak

Butik med kvalitetsprodukter inom
Färg, tapeter, golv, kakel & klinkers

Vi utför även arbeten inom

- Målning inom & utomhus
- Tapetsering
- Mattläggning
- Slipning av golv & trappor
- Plattsättning
- Murning
- Våtrumsarbeten

Kom ihåg rotavdraget

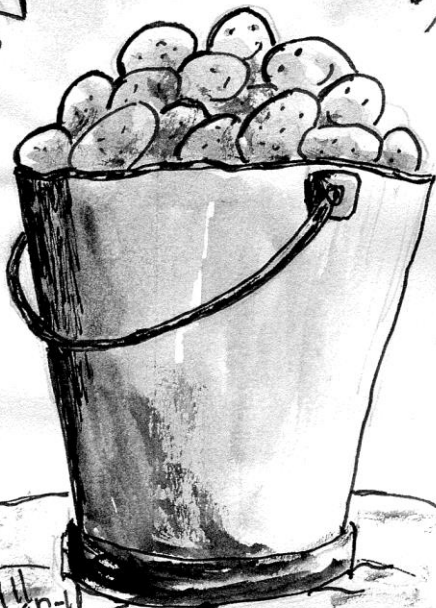

färg golv & inredning

Tel 0281-596040 Öppettider Mån-Fre 10:00-18:00 Lör 10:00-13:00

MÅLERIFÖRETAGARNA

...potatisen med örter...

...ögon för kvalité...

Bröderna Olérs AB.

Nederborg Nås.

Telefon 0281 - 30 261

MED VÅRA LADDARE,
GÅR

★
★
★
HJULEN
SVARBARA

...VI UTVECKLAR
OCH TILLVERKAR
BATTERILADDARE
FÖR STÄDMASKINER
OCH RULLSTOLAR...

 **Swede
electronics**

Telefon 0281-30400

Fax 0281-30666

Lindesnäs Bruk

Lindesnäs tidigaste historia är höljd i dunkel. På Hästberget fanns rester av ett gammalt timmerhus som daterar sig från 1100 – 1200-talen. Troligen var det ett gammalt härbärke, bebott av munkar, beläget intill ett pilgrimsstråk mot Trondheim i Norge. Handlingar om vardagsliv i Lindesnäs finns från 1700 och 1800-talen, och gårdar uppfördes under 1700-talet. De tre första gårdarna var Knutsgården, Starkgården och Bäckgården. Knutsgården ägdes av Anders Schedin som var en av ledarna i Stora Daldansen 1743. Han var dessutom en av de första som odlade potatis i Dalarna. Han finns begravd innanför vapenhusdörren i Nås kyrka. Hans sonson Anders Schedin d.y. sålde sedermera gården till L. Ekman i Fredriksberg som var en driftig man. Denne drev ett vattenverk för granhackning och fick även tillstånd att göra en knipphammare och en hammare för liar, hästskor, söm och spik i Lindesnäs. Allt tillverkat av bl.a. myrmalm.

Lindesnäs hade goda naturförhållanden med vattendrag och skog. Detta lockade till större anläggningar, och 1803 ansökte man om tillstånd att anlägga ett järnverk. Från denna tid började Lindesnäs by att växa. Fredriksbergs bruk fick privilegium på en järnshärd med hammare och något senare utökades privilegiet att även gälla en plåthammare med härd. Drivkraften till järnverket fick man från Lindesnäs manufakturverk, Grycks- och Lisskvarnfallet, och det mesta av Lindesnäs järnverk byggdes upp vid den här tiden. Tackjärnet hämtades från Ulriksbergs masugn ca 2 ½ mil från Lindesnäs.

Järnbruket sköttes dåligt, och 1830 övergick bruket till en ny ägare Nils Mitander. Han gjorde en rad förbättringar vilket innebar tillkomst av en stångjärnssmedja och blåsmaskin. Sädsmagasinet byggdes ut och Herrgården fick fasadbeklädnad. Sädsmagasinet inrymmer idag *Lindesnäs Bruksmuseum*.

Stora Kopparbergs Bergslags AB köpte Lindesnäs bruk år 1852, och man uppförde då ett valsverk för stångjärn vilket blev det andra i ordningen i Sverige. Smederna arbetade med tungt och hårt arbete 72 timmar i veckan från kl. 18.00 söndag kväll till kl. 18.00 följande lördag kväll. Den korta ledigheten gav inga fritidsproblem. Det bildades föreningar som man kunde delta i, framför allt religiösa som Helgeanisterna eller väckelserörelsen kring Henrik Larsson, Helgum i Selma Lagerlöfs roman *Jerusalem*. Nykterhetsrörelsen hade sina anhängare i logen *Harmoni* och en sångförening under ledning av folkskollärare Erik Olsson samlade ett tjugotal pojkar och flickor. Andra fritidssysslor var dans som hölls på herrgården eller i byn.

Malmen till Lindesnäs fraktades från Grangärde, kalksten från Lövberget och Dalkarlsberget till Ludvika. Tackjärnet kom från Lövsjöhyttan, och göt- och stångjärn fraktades med segeljakter över Väsman till Broby och Sunnansjö. Det fanns planer på att uppföra fler masugnar i Lindesnäs, och att göra bruket till ett huvudverk för de västra verken. Detta förutsatte dock att en järnväg byggdes från Bysjön till Sunnansjö. Ritningar och kostnadsförslag gjordes upp, och utstakningen av ett järnvägsbygge igångsattes 1875. Granskningen av trafikunderlaget visade dock på ett negativt resultat, och järnvägsprojektet lades ned. Det innebar slutet för Lindesnäs Bruk, och våren 1878 lades stångjärnssmediet och valsverket ned. 1895 lades smedjan ned. Lindesnäs Bruks saga var all. Verksamheten flyttades till Domnarvet med större tillgång på vattentillförsel och bättre kommunikationer. Många av smederna från Lindesnäs fick arbete vid det nya järnverket.

Herrgården

byggdes från Bysjön till Sunnansjö. Ritningar och kostnadsförslag gjordes upp, och utstakningen av ett järnvägsbygge igångsattes 1875. Granskningen av trafikunderlaget visade dock på ett negativt resultat, och järnvägsprojektet lades ned. Det innebar slutet för Lindesnäs Bruk, och våren 1878 lades stångjärnssmediet och valsverket ned. 1895 lades smedjan ned. Lindesnäs Bruks saga var all. Verksamheten flyttades till Domnarvet med större tillgång på vattentillförsel och bättre kommunikationer. Många av smederna från Lindesnäs fick arbete vid det nya järnverket.

Berit Halvarsson

Dammen.. I bakgrunden arbetarbostäder.

Lastapparaten ”Effektiv”

Någon gång på 1940-talet konstruerade Tipers Erik Larsson lastapparaten ”Effektiv” vilket innebar något av en revolution för virkeshantering i skogsbruket. Fortfarande var arbetet manuellt: hästarna drog ut virket ur skogen, men det var körkarlen som lastade.

Att lasta virke för hand var ett tungt arbete som frestade på kroppen. Arbetet blev betydligt lättare när skogsarbetaren fick tillgång till en lastapparat. Den blev också en stor produkt som såldes både i Sverige och i utlandet. Mekaniseringen av skogsbruket i början av 50-talet minskade emellertid behovet av ”Effektiv” då både hästar och körkarlar försvann. Däremot försvann inte helt det manuella arbetet. Vid gallringar började man använda snöskoter för att köra fram gallringsvirket och då uppstod åter behov av lastningshjälp. Poängen är att man inte behövde lyfta så tungt och att man kunde vara ensam och lasta.

Tillverkningen togs upp av Tipers såg AB och Skogsskolan i Garpenberg var mycket intresserade och skaffade sig provexemplar. Man skickade också provexemplar till Finland och Norge och skaffade sig en generalagent i Sverige. Men hur gick det sen?

Nåsvargen har erfarit att lastapparaten ”Effektiv” fortfarande är högt uppskattad av dem som är lyckliga ägare till ett exemplar, och de vårdas väl. Men om de går att köpa i dag vet vi inte.

Skrivet fritt efter en artikel ”Näsuppfinning från 1940 mot en ny vår” skriven av Erik G. Eriksson och publicerad i DD, gissningsvis omkring 1960.

Om du vet något mer om lastapparaten ”Effektiv” eller har en bild på Tipers Erik så hör av dig till Pej (0281-30080). Vi skriver gärna mer om detta.

Lastapparaten ”Effektiv” fotograferad i Nårsen 2016. Om du tittar noga på bilden ser du en krok i änden på varje balk. Den hakas fast på kanten på lasset så när stocken kommer upp så faller den över kanten och upp på lasset.

HOS OSS ÄR DET ALLTID...
(H)JULSTÄMNING!

DÄCKTEAM

24 DYGNET RUNT SERVICE
TyrePro AB 0281-13090

TITTA!... NU SLIPPER JAG KÄNKA PÅ SÄCKEN!

VI HAR SLÄVVAGNAR FÖR ALLA ÄNDAMÅL!

BIL & MASKIN I DALA-JÄRNA AB
TEL. 0281-595700

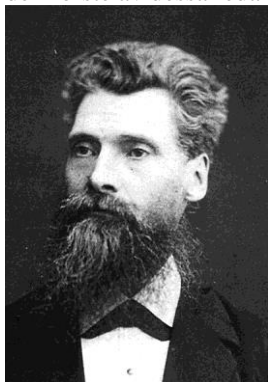
Nås tobaksfabrik och familjen Prag Del 2 (första delen återfinns i Nåsvargen nr 1, 2016)

"Gubben"

Anders Gustaf Pettersson, verkmästare vid tobaksfabriken i Nås mellan 1860 och 1876, kallades så inom familjen. Under sin friska aktiva tid var han både bestämd och dominant, och det skulle inte förvåna mig om det mumlades *gubben* i Nås-fabriken. En lätt stroke på äldre dagar lär ha gjort honom mera ödmjuk, och *gubben* blev ett bra smeknamn på honom. Med sin hustru Eva Andersdotter fick han i Nås först tre döttrar, Alma år 1861, Terese (Tes) år 1863 och Mathilda (Mattis) år 1865. Senare föddes också 3 söner. Tragiskt nog avled den förste av dessa redan vid födelsen 1867. Händelsen skapade mycken sorg och smärta för familjen då elaka rykten spreds i Nås att modern var den som orsakat gossens död, och någon gjorde en anmälan. Efter att ha studerat domstolens utslag "att det måste anses ådagalagt, att barnet omkommit till följd av det hjälplösa tillstånd, vari hustru Pettersson vid födseln sig försatt ..." dömdes till fängelse 3 månader. Eva och Gubben hade bestämt att födseln skulle ske på den övre våningen för att inte störa de tre små flickorna. När de kraftiga sammandragningarna började skulle Eva knacka i golvet och Gubben kalla på byns jordemor. Tyvärr blev det en s.k. störtförlösning och Eva svimmade, varpå efterbörden hamnade över gossens ansikte och katastrofen var ett faktum. Enligt rättshistorikern Göran Inger var det så, att en kvinna på 1800-talet, anklagad för att ha dödat sitt nyfödda barn, i praktiken var dömd *redan i och med anklagelsen*.

Eva Pettersson († 1875)

Gubben vid mitten av 1870-talet

När straffet var avtjänat blev Eva Andersdotter högtidligt hämtad vid fängelseporten av sin rakryggade make. Efter denna tragiska händelse föddes Gustaf, år 1868 och Anders Johan, år 1873. Av Eva och Gubbens gemensamma barn var det bara äldsta dottern och yngste sonen som bildade familj.

Om Almas liv och ättlingar är det utförligt berättat av Bengt Henningsson i boken "Tennsoldater och tobaksdoft". Bengt berättade dessutom för mig att han vid ett av sina besök i Nås blev erbjuden att köpa tobaksfabriken för 5 000 kr. Men vid den tidpunkten hade hans familj redan ett hus vid Nedre Frykens östra strand, så något köp blev det inte. Alma bodde i Nås ung.15 år.

T h i bild familjens hem.
Tobaksfabriken i mitten.

Tes var dottern som stannade längst hos Gubben. Hon skötte bl.a. hushållet i Strömstad när han och hans son Anders Johan bodde där. Det arrangemanget fungerade emellertid inte, så min farfar Fritz tog hand om Gubben sedan. Tes arbetade därefter som husföreståndarinna i olika hem i Falun, Gävle, Västerås och Säffle. Tes bodde i Nås 13 år.

Mattis utbildade sig till lärarinna och var en tid kollega med Selma Lagerlöf. Det var bl.a.

detta som gjorde att Selma och Fritz fick så god kontakt med varandra i Falun och att han blev en av dem som kunde berätta för författarinnan om situationen i Nås före utvandringen till Jerusalem. Mattis bodde i Nås ca 11 år.

Gustaf utbildade sig till bergsingenjör och arbetade vid olika gruvor och järnverk, till slut vid Långshyttan. Han reste mycket både utomlands och i Sverige, och verkar ha trivts riktigt bra i Mölle med alla glada badgäster! Han var som äldre man mycket korrekt och ansågs "lite förnäm". Vid ett tillfälle – troligen 1939 – fick vi tälta på hans gräsmatta. När vi satt inne hos honom på kvällen började det åska och regnet öste ner. Då bad jag och mina två systrar att vi skulle få *gå hem*. D.v.s. vi ville ut till tältet och ha det lugnt och skönt!! Gustaf bodde i Nås 8 år

Anders Johan blev den siste i denna familj att födas i fabriks huset. Han var bara 3 år gammal när Gubben flyttade från Nås. Anders Johan växte därför upp i Falun. Anders Johans sonson Svante Prag har berättat en hel del om sin farfar i boken "Familjen Prag från Nås -". Titeln borde kanske ha varit "Familjen Anders Johan Prag från Nås" eftersom den mest handlar om den grenen. När Anders Johan på 1890-talet började studera till läkare ville han, som så många andra vid universitetet, byta ut Pettersson mot ett annat – särskiljande – namn. Att det skulle börja på P var alla överens om, och anledningen till att det blev just Prag varierar i de olika släktgrenarna. Den gren jag tillhör, Fritz gren, menar att det låg en karta framme på ett bord. Paris lät för

frivolt och någon pekade därför på Prag. Vems pekfingret tillhörde är inte fastställt. Faktum kvarstår, det var Anders Johan som tog initiativet till att hela Gubbens familj ändrade efternamnet. Halvbrodern Fritz i Nås gjorde det också, men jag har aldrig hört att, Fredrik Wilhelm Oskar Elfing, född år 1877 i Falun, hette Prag. En av Gubbens hushållerskor var mor till honom. Den pojken uppförde sig inte särskilt väl mot vare sig sin far eller sina halvsyskon och dog år 1918. Saknaden lär inte ha blivit särskilt stor hos Pragarna.

När Gubben dog 1911 bodde han hos mina farföräldrar i Falun. Barnen hade blivit hemkallade och medan de hämtades vid tåget somnade han lugnt in. Sköterskan, som var hos honom vid tillfället, berättade: "Han tog mig i handen, tackade för allt och sa: Nu går jag hem. Sen somnade han." Vid begravningen användes den öppna vagnen, dragen av hästar, vackert blomsterskrudad och med ett stort antal personer i följe.

Mattis dog 1936, samma år som Tes. Båda två, samt Gustaf död 1940, ligger begravda tillsammans med Gubben på Norslunds griftegård i Falun.

Fritz Prag 1885

Fritz Prag, min farfar

Fritz, som levde sina första år hos en älskad fosterfamilj, och med en nästan jämnårig fosterbror, sa alltid att han hade haft en fin början på sitt liv. Han hade varit en duktig elev i seminariets övningsskola i Karlstad och t.o.m. funderat på att själv bli lärare. Men efter en konflikt med en av pedagogerna hade han slutat skolan och i stället börjat arbeta vid Olséns tobaksfabrik. Gubben hade noggrant följt sin sons uppväxt och besökte honom vid sina affärsresor, så de båda kände varandra ganska väl. I dagboken berättar Fritz att det var styvmodern Eva Andersdotter som kom ner till Karlstad för att hämta honom, och att hon var så innerligt mån om honom "så länge jag hade förmånen att få lära känna henne". De fick nästan 4 år tillsammans under vilka Fritz och halv-syskonen "växte ihop" i en fast gemenskap. Senare träder i många brev nämligen Fritz fram som den, till vilken helsyskonen vänder sig, såväl i glädje som i sorg.

Det måste ha varit en stor omställning för den snart 15-åriga Fritz att flytta från Karlstad till Nås. Plötsligt hade han tre småsyster och ganska snart två småbröder, som hela tiden bodde i nedre delen av själva fabriken, medan hans rum låg på vinden i samma byggnad. Fritz berättar själv att det var "mörkt som i en säck och jag fick treva mig fram med båda armarna framför mig. Det hände i början att jag gick rakt på den öppna dörren - med en hand på vardera sidan om den. Då small det ordentligt i skallen!" Trots detta verkar han ha trivts ganska bra med arrangemanget.

Hur såg tobaksarbetarna på den främmande fågeln, verkmästarens son? Att han hade jobbat i tobaksfabriken i Karlstad visste alla. Hur långt hade han kommit i yrket? Hur såg de jämnåriga i byn på honom? Var han en stöddig tonåring som tog plats eller blev han tidigt en god kompis? Frågor som troligen aldrig får svar.

Efter att Gubben blivit ensam med de mindre barnen 1876 och flyttat till Falun, övertog Fritz ensam ansvaret för tobaksfabriken. Att han då inte var 20 år fyllda men en glad "fyr", visste de flesta vad jag kan förstå. Hans lillebror Anders Johan, som en gång besökte de utvandrare Näsborna i Jerusalem, berättade efter ett möte med Josephs Lars Larsson och hans hustru följande: " Jag satt vid bordet mellan Jacob Eliahu och gumman Larsson. . . . Både hon och hennes man erinrade sig mycket väl vår familj, särskilt min bror (Fritz) som hon intresserat frågade efter. Hon var väl jämnårig med honom, tänker jag. Och då talet föll på honom, drog det upp en skär rodnad i hennes ansikte och hon skrattade lite generat. Så la hon sitt ansikte i allvarliga veck och sa lite blygt: *Ja, en va full bra toku', når en var ung.* Och så log hon igen, log som man bara ler åt en lyckad synd. Fältet var fritt för gissningar angående *tokugheten* men dessa tog lite fastare form då jag konstaterade att gumman företedde tydliga spår av en förgången skönhet, som det heter i romanerna." ur *A.J. Prag Minnen från barndomen, Ligan vid Tobaksfabriken (2013)*

Enligt Anders Johan som vi kallade "farbror Anders", var min farfar Fritz hurtig, glad och stark, men en sträng familjefar. Men som så ofta går uppgifterna isär i fråga om karaktär. Det finns källor som berättar att han hade ett vänskapligt sätt, då andra talar om hans hårdhet, att han kunde vara mycket generös, när andra menar att han var riktigt snål o.s.v. Fritz fick som de flesta av oss många svårigheter i sitt liv, men bevisligen också många glädjeämnen. Kanske hade han för stora krav både på sig själv och andra, och var lite för godtrogen ibland? Han dog två år innan jag föddes. Kan undra hur han hade varit som farfar. . . .

Fritz's stora kärlek i livet var Skräddar Karin, Anna Karin Larsdotter i Skansbacken, hon som inte ville gifta sig med honom. Hon menade att hon inte var fin nog, inte skulle fabriken gifta sig med en som jobbade på fabriken? Det hjälpte inte att Fritz's syskon uppmontrade båda parter att gifta sig. I det fallet stod hon på sig. En av hennes dotterdöttrar menar att "min mormor ville verkligen vara självständig och helt fri". Samtidigt hade Skräddar Karin medgivit inför henne att hon och Fritz hela livet fortsatte att träffas och att de verkligen älskade varandra. Julaftonen 1885 fick Skräddar-Karin och Fritz en liten dotter, Anna.

Fritz Prag och Bertha Jäde

Bertha Jäde kom till Nås på uppdrag av sina föräldrar Wilhelm Jäde och Amalie Dolch. Deras dotter Kunigunda, gift med postmästaren Carpelan hade tyvärr avlidit i barnsäng. Postmästaren behövde hjälp. Det var vanligt vid den här tiden att en syster ryckte in vid dylika behov. Alltså kallades Bertha till Nås. Postmästaren tyckte det var bra och ville gifta sig med Bertha. Men hon hade hunnit skaffa sig vänner i Nås och svarade att hon inte tycker om Carpelan på rätt sätt, och *absolut* inte vill gifta sig med honom. Inom familjen Jäde råder det plötsligt upprörda känslor.

Så här var det: Carpelan får nej på sitt frieri till Bertha. Nästa dotter Jäde – Tekla – kallas in. Hon kommer – och gifter sig med Carpelan. Bertha har fastnat för en glad garçon, som uppvaktar henne. Han namn är Fritz Pettersson, fabrikör vid tobaks-

fabriken. Så får hon reda på att Fritz är far till Anna, Skräddar Karins dotter. Att Skräddar Karin inte vill gifta sig med Fritz, det vet inte Bertha. Så Bertha skaffar sig en biljett till USA.

Arg på Fritz, kär och förtvivlad ger hon sig iväg från Nås för att ta tåget till Göteborg. VEM talar om för Fritz att Bertha är på väg bort? Vet ej!

Skrönan fortsätter: Fritz förstår plötsligt hur han vill ha det. I sporrsträck ger han sig iväg för att hinna ifatt Bertha. När han får tag på henne och friar svarar hon bara: "Det kunde du ha sagt förut". Båda kom tillbaka till Nås – och bröllop blev det 1888.

Eva Drysén

Marianne Snöborgs, Lena Prag (Evas syster) och Eva utanför Skräddar Karins stuga sommaren 2016. Den är nu fritidshus i Sälsriset.

1898 föddes min far i Nås. Han älskade sin halvsyster Anna med hela sitt hjärta. Under min barndom fick jag därför höra mycket talas om Anna och min far. Än idag kan jag känna hans förtvivlan när han så småningom berättade om hennes sjukdom, hur han reste upp till Falun från studierna i Stockholm för att vaka vid hennes dödsbädd och hur hon somnat in i hans armar. Och så stolt jag alltid varit för att jag 1953 fick ärvta hennes hätta och livstykke till Nås-dräkten. Kjolen syddes förresten det året upp åt mig i Nås och med den följde ett förkläde "som gåva och minne av en gammal tant i Nås". Dräkten har jag burit åtskilliga gånger sen dess och den får alltid väldigt stor uppmärksamhet och beundran söderut.

Gåva till Nås

År 1953 behövde jag en folkdräkt. Efter min faster Anna (f 1885, g. Sedell, † 1923 i Falun), dotter till Skräddar-Karin Larsdotter och min farfar tobaksfabrikören Fritz Prag i Nås, fanns i min fars gömmor Annas livstykke, schal och hätta, som hört till hennes Nåsdräkt. Min far tog då kontakt med Anna Lyckholm, som "för gammal vänskaps skull" ordnade så att en av hennes grannar vävde en kjol åt mig. När paketet kom fanns där också ett förkläde. Anna Lyckholm hade skickat med "ett riktigt förkläde till flickan" – som gåva – för att tösen skulle kunna känna sig som en Nås-kulla. Gissa om jag var stolt!! Dessutom – jag hade dagligen burit faster Annas gamla Nås-ring i många, många år.

År 2015 blev det för mig ett annorlunda, men mycket lyckligt besök i Nås. Och plötsligt visste jag vad jag ville göra 2016. Schalen var så skör att den redan var offrad, hättan och förklädet passade fortfarande, men livstycket och ringen! De skulle tillbaka till Nås. Jag lämnade över dem lördagen den 2, juli i samband med invigningen av utställningen *Granna trådar i Nås* och *Tobakspinnarstämman*. Kanske kan vi ses nästa år igen.

Eva Drysén

Annas Nås-ring

Eva överlämnar Annas livstykke

Eva Drysén, Karin Sivertsson, Margareta Jonth

MAJAS AFFÄR

År 1937 – två år innan andra världskriget började – startade mina föräldrar affären som låg mitt emot gamla skolan i Nederborg. Huset hade tidigare legat på andra sidan vägen (där ”gamla” skolan ligger nu) och då varit skola. När socknen på 1870-talet skulle få en ny skola såldes den gamla, plockades ned och byggdes upp på andra sidan vägen bara ett stenkast från den gamla. Nedre botten kom att inrymma en av Nås säkerligen äldsta affärer, *Nås handelsförening*, som flyttades dit från annan lokal (Nickusboa?) 1906 gick företaget i likvidation och huset inköptes av min pappas farbror Täpp Isak Halvarsson, som fortsatte att driva affär där. Denne avled 1926 och hans änka fortsatte affären till 1937, då mina föräldrar, Maja och Nils Halfvarson, övertog den.

Mamma hade arbetat ett par år i Mattssons affär, Skansbacken, så hon hade erfarenhet från att arbeta i affär. Hon jobbade i affären hela dagarna (måndag - fredag öppet kl 9-18 med lunchstängt. Lördagar öppet kl. 9-15) Mamma var den som var huvudansvarig för affären. Pappa skötte ekonomin, bokslut. Han deltog inte alls i arbetet i affären. Affären var en lanthandel med en del andra varor än livsmedel, t.ex. porslin, nylonstrumpor och garner. Före reparationen gjordes dessutom ett rum i bostaden om för att ge plats till julklappar. Kaffe kunde man köpa malet eller omalet. I affären fanns en kaffekvarn.

Det var ganska trångt i affären. På bottenvåningen hade vi – förutom affären – kök och ett sovrum. Därför renoverades huset inkl. affären 1957. Efter reparationen upptog affären hela bottenvåningen. Nytt var också frysbox, mjölk kyl och kyldisk

för kött och ost. Dessutom lagerrum med dörr direkt ut mot lastbrygga.

T v Maja sitter ute och telefonerar under reparationen
T h Majas affär

Gården hade längre tillbaka i tiden varit bondgård och därför fanns flera byggnader.

Eftersom affärslokaler (även efter reparationen) var begränsade, utnyttjades lokaler i uthusen. I ”Stora packboa” (ingång från vägen) fanns sill (stek- resp. inläggningssill) i tunnor.

I ”Lilla packboa” (ingång från gården) fanns hårt bröd i stora kartonger. Några expedit

stampade flera gånger i golvet innan de gick in där. De trodde att här fanns råttor, som de ville skrämja bort innan de gick in. Inte vet jag om detta hade någon verklighetsbakgrund?? På andra sidan vägen fanns en jordkällare, där ost lagrades.

Trots långa arbetsdagar trivdes mamma med arbetet i affären. Uttrycket ”Kunden har alltid rätt” kanske inte var formulerat då, men det skulle annars kunna komma från henne. Jag hörde henne aldrig klaga. Hon var en generös och omtänksam människa. Affären blev något av en social funktion. I Nås fanns då en handikappad man, som ofta syntes ute på samhället på sin 3-hjulning. Han satt ofta några timmar om dagen i mammas affär. Det var inte helt ovanligt att skolelever som blev mobbade kom in i affären och sökte skydd och stöd hos mamma. Minns speciellt en händelse – en pojke som ofta mobbades kom en dag till skolan i nya stövlar. Ett gäng elever trodde inte på vad han sa utan påstod att han stulit dem. Han kom då till mamma i sin förtvivlan. Mamma ringde till Täpp Isak där han hade köpt dem. Efter att hon fått bekräftat att det var precis som eleven påstod, följde hon med honom ut på skolgården, påkallade elevernas uppmärksamhet och meddelade eleverna hur det förhöll sig med stövlarna.

På förmiddagarna kom de två bagarna, som fanns i Nås och levererade dagens bröd. Skansbackens limpor låg opaketerade i en låda. Alla expedit visste att det fanns en kund, som gärna klämde på limporna för att finna ut vilken som var färskast. Det gällde då att hinna undan med limplådan innan kunden började klämma på dem.

Under semmeltiden blev det litet speciellt, då de båda bagarna hade olika semmelfylling – *Rossebagaren* hade mjuk mandelmassa, medan *Skansbackens bageri* hade en hård klump mandelmassa. Det har berättats mig att klasserna beställde semlor klassvis och att en elev i varje klass utsågs att gå ner till affären och inhandla semlorna. I klassen jag gick fanns en elev som hade skolans semmelrekord – 13 semlor på en dag.

Många speciella minnen har jag från affären. Ibland kom någon kund som hade köpt kaffe på Hemköp i Dala Järna och hade glömt att få det malet. Nu önskade kunden att vi skulle mala det. Naturligtvis uppfyllde jag kundens önskemål, men visst kändes det lockande att hänvisa tillbaka till affären i grannsocknen... .

På julafton när affären skulle stängas kl 15, hände det ett flertal gånger att det kom en kund en kvart före och skulle köpa julklappar till hela familjen. När man var ung, ville man då stänga affären och fira julafton. En händelse jag nog aldrig glömmet,

AFFÄRSÖVERLÅTELSE

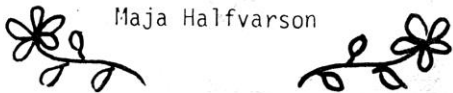
Den 17 mars 1980 överlåter jag min butik till Anna-Brita Johansson.

Det är med glädje och tillförsikt jag överlämnar butiken till så kvalificerat ledarskap, och jag vill passa på att framföra ett hjärtligt tack till alla kunder som gjort den här tiden så trivsamt och framgångsrik.

Lördagen den 15 mars 1980 hålles affären stängd för inventering.

HALFVARSONS LIVS

Maja Halfvarson

Jag kommer att göra allt för att NI skall få uppleva en fortsatt gynnsam utveckling av butiken, som samtidigt byter namn till ICA, Nås. Det känns tryggt att få fortsätta verksamheten med samma personal som tidigare, och det är min förhoppning att vi får samma helhjärtade stöd från kunderna som vår företrädare.

ICA – NÅS

Anna-Brita Johansson

var när jag skulle hämta ägg hos Lindgrens. Mamma uppmanade mig att inte åka moped dit, vilket jag brukade göra. Jag löd inte hennes uppmaning utan gjorde som jag gjort så många gånger tidigare. Jag satte en ordentlig trave med ägg i kvadratförpackning på pakethållaren. När jag nästan var hemma igen tippade äggen och föll i marken... En kund som just kom ut från affären och bevittnade "kraschen" sa "Det var en djävla omelett". Att mamma inte var helt förtjust i mig efter detta är väl en helt onödig kommentar.

I slutet av 1960-talet tog mamma körkort och köpte en Opel. Pappa hade inget körkort. Mina föräldrar hade stor glädje av bilen!! Den användes i viss mån även för transport av varor. Semester fanns inte stort utrymme för i mammas "schema". Någon enstaka semesterresa gjorde vi, annars var det några dagar i familjens fäbodstuga i Sälsriset.

Jag arbetade i affären på somrarna och mina planer var att ta över den så småningom. Jag skulle då inte behöva gå i realskolan. Det jag tyckte var "värst" i affären var sill och nylonstrumpor. Sillen för att det var så "kladdigt" – den såldes ju alltid i lösvikt – och nylonstrumporna för att det kändes inte riktigt "mitt revir". Minns att jag någon gång nämnde detta för en person av samma kön som jag, repliken jag fick var att han tyckte "innehållit" i strumporna var svårare än strumporna.

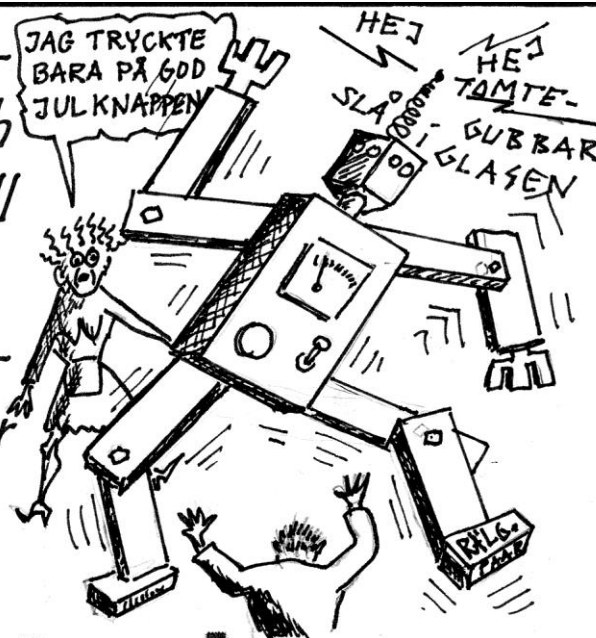
Mammas affär tog jag aldrig över, Det fanns människor i min omgivning som tyckte jag skulle fortsätta att studera, vilket jag är tacksam för. Livet har även lärt mig att någon affärsman är jag inte

I mars 1980 slutade mamma med affären efter 43 år. Den togs då över av Anna-Brita Johansson, som arbetat i affären i många år. Det var nog med dubbla känslor mamma avslutade sitt livsverk. Jag tycker dock att hon kan känna sig nöjd med sitt liv.

Lennart Halfvarson

Svetslego är en underleverantör av bearbetade och svetsade komponenter till verkstadsindustrin.

Vi är gärna med från konstruktionsstadiet och delar med oss av vår erfarenhet.

svetslego

Industrihuset Grönalid Vansbro Tel: 0281 – 75795

Hemsida: www.svetslego.se

KATRINAS GÅRD NÅS

Potatis, skog.
TELO281-30 102

Grönbergs AB

VÄG · MARK · MASKIN

Ronny Grönbergs

073-054 14 35

Sveden 19
780 53 NÅS

gronbergs.se

**Hjulbäcks Ved o Flis
Entreprenad**

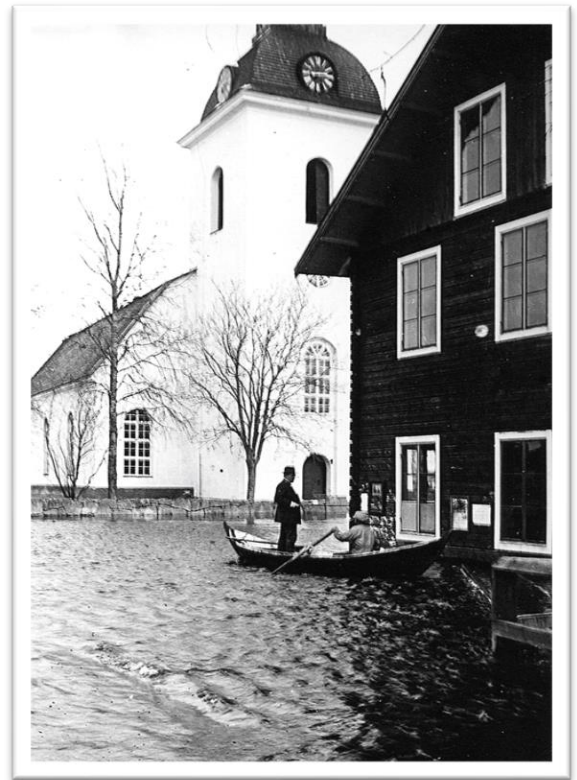
Tel 070-568 90 97

Den stora vårfloden 1916

I år är det 100 år sedan den stora vårfloden 1916. Det finns många minnen bevarade om den. Så berättade till exempel Dåpp Lars, som bodde i nedre Skansbacken, att de hade ekan liggande vid Ordenshuset dit älven gick. Berättelsen nedan är skriven av Jont Gottfrid Andersson, som också tagit bilderna.

En olycka kommer sällan ensam och nu var det inte nog med att det var krig. 1916 kom den stora vårfloden som väl är tillräckligt dokumenterad genom många fotografier och på annat sätt, men ett brev från min far till syster Anna, som rest till våra släktingar i Gysinge, citerar jag:

Folket har rodt ifrån badtrappan hos far och till torndörren vid kyrkan i söndags. Vattnet gick till översta trappsteget vid kyrkan och Sund Karin har måst flytta till översta våningen i Tingshuset. Hemmings m. fl. i Utankyrka har i stora pråmar flyttat sina kreatur till Sveden. Bagarn Olers Erkä har flyttat till Gästgivar Lasse i Nederborg, då han fick för mycket bakvatten i degrågen. Sjukhuspatienterna har flyttat till Nickus. Järnvägsrälsen hänger på sina ställen mellan Nås och Vansbro i luften. Järnvägsdriften har helt inställts mellan Björbo och Vansbro, så att vi ej fått någon post på flera dagar. Mjölkkusken Bajer Anders råkade förra veckan ut för äventyret, att när han skulle fara till Ånge efter mjölk, brast vägen söder om verkstaden i Haga, så både han själv, häst och lass försvann i djupet. Bajer Anders lyckades få tag i en björk och började skrika på hjälp och folk kom och räddade både karl och häst. I dag kom en dressin från Björbo med posten. Ehuru du är välkommen hem, önskar jag att du stannar kvar tills järnvägen blivit säker.

Detta brev är daterat den 15 maj 1916. Jont Gottfrid Andersson

Samtliga dessa bilder är tagna av Gottfrid.

Känner du igen denna gård? Hör av dig till Pej!

Men det finns inte bara berättelser och bilder från den tiden. På tre ställen på östra sidan av älven finns det ristat i husknutar och sten hur högt vattnet stod.

Uthuslängan öst-väst bakom "Majas affär"

Närmast kameran syns en ljusare plank. Ett par tre dm upp på den finns inskriptionen på den högra bilden:

1916 Års flod 18/5

Pej visar markeringen för hur högt vattnet gick 1916 på ett uthus vid Tipersgården. Älven går vid skogskanten så åkrarna måste ha legat minst ett par dm under vatten.

Stenen på bilden till höger med vattennivån 1916 står i hörnet av Katrinas gata och Nederborgsvägen.

Bandinspelning 1950 ISOF med Skans Torsten som intervjuare. Öst Anna är kristallklar och snabb, 84 år gammal: Kan handla om tiden runt 1873-74?

Falk Anna (gift Öst Anna) f 1866: Je geck i **småskoln** en vinter då hadd je räkän ginnum räkänsätta. Räkän ginnum fira räkänsätt. Läraren: Nu ant je mer ge dä, nu hant vi nö mer görô a dä, sô nu få du flitt öpp tä **Storskoln**.

Anna: Je vill int'! Je va ti hörne ô grängde en hel dag änn halv a'an. Hadd räkän ginnum fira räkänsettôr o va ti "sorte (?) vi kall ä". ("sorte" Vad kan hon säga? Svårt höra på bandet)

Jont Gottfrid var ute en klar månskenskväll och hade kikaren med sig. Han stannade och tittade på månen. Sa till kompis: Ôm du visst sô bra en si månan mä kikarn, vill du si du ô? Kompisen tog kikaren och konstaterade att så var fallet. Då säger Jont Gottfrid: Gå närmare sô si du ännu bätter. Varvid kompisen tog flera steg fram för att komma närmare månen.

Gäspers Olle hade fått en vedhuggning att utföra. Han klagade till skogsägaren: Granar e sô tätt kvistugä sô ekôrnn kann int klätter öpp i dôm.

Äpplets dag den 25 september

Den 25 september firades för första gången äpplets egen dag i vårt land. Och så även i Nås. Det blev ju, som vi alla minns, ett äppelår utan like – inte bara i Nås utan i hela landet. Våren var tydligen gynnsam, det var vackert väder och lagom varmt när äpplena blommade och det regnade inte eller blev kallt just efter pollineringen. Sommaren var tydligen också gynnsam för äpplenas utveckling och när det var dags för äpplets dag sken solen.

Vi kunde presentera ett innehållsrikt program: *Äppelodling och sorter för vårt klimat, Insekter och sjukdomar på äpplen, Trädbeskrivning och Äppelutställning*. Det fanns också möjlighet att köpa kaffe och äppelkaka med vaniljsås.

Äppelutställningen var på Dåppens loge och där kunde man titta på äpplen, lukta på dem och smaka några av sorterna. Tillsammans med egna äpplen, äpplen från grannarna och äpplen som besökare hade med sig fick vi ihop ca 25 olika sorter som odlas eller kan odlas i Nås klimat. Inte illa och mycket att välja på för den som vill skaffa ett äppelträd.

Beskrivning av äppelträd var också lyckat att visa ett år med en rik äppelskörd. På ett av våra vildvuxna träd var det så mycket äpplen att en stor gren i toppen hade brustit. Det var intressant att se att det även i Nås kan bli så mycket äpplen att trädet brister under tyngden. Men det var också intressant att se hur man klipper fram ett vackert litet träd ur en rishög.

Äppeldagen var välbesökt. Ett 70-tal personer kom, lyssnade, tittade, smakade, diskuterade äppelsorter och fikade. Ett stort tack till alla som hjälpte till och alla som kom! Blir det äpplen nästa år kanske äppeldagen återkommer. Dåpp Inger

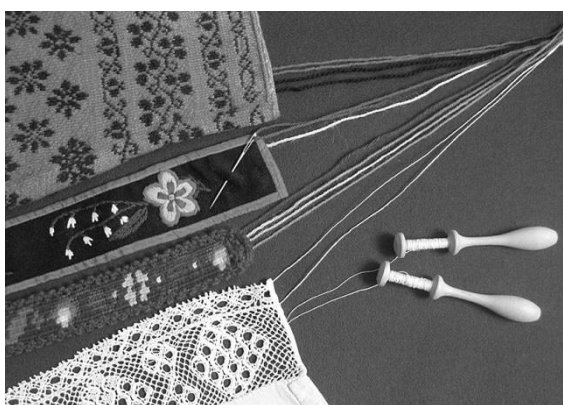

Äppelutställning på logen

Bengt Ehnström föreläser om insekter och sjukdomar på äpplen

Granna trådar i Nås – stickrosor, stickjäl och flerfärgsvirkning : sommarens utställning med Nåsdräktsanknytning

Titeln på sommarens utställning – *Granna trådar i Nås* – är avsiktligt tvetydig. *Grann* kan betyda både lysande färg och tunn och fin. Titeln anspelar både på nåsdräktens lysande färger och det tunna garn som används för att väva, sticka eller virka alla de olika klädesplagg som har anknytning till nåsdräkten och till det textila hantverket i Nås. Vi ställde ut flerfärgsvirkade mössor, hjärtvärmare, flättor och hängslen; tvååndsstickade vantar och mössor, vävda kjolar, åklän och överkast mm. Det nya för året var att vi också hade hantverkare med som kunde visa alla de tekniker som använts i Nås. Detta inslag var mycket uppskattat. På det hela taget var utställningen mycket välbesökt och blev mycket prisad. Det är svårt att exakt säga hur många besökare vi hade, men runt 400 under de fem dagar utställningen var öppen är nog ingen överdrift. Utställningen invigdes av

Ulla Berglund Brasch som också sammanställt materialet till boken *Folklig virkning*. Ett viktigt inslag i utställningen var alla nytillverkade alster inspirerade av de gamla teknikerna. I samband med invigningen överlämnade Prag-ättlingen Eva Drysén en gåva till Nås – se mer om detta s. 10.

Vad hände när folklig dräkt mötte stadens modedräkt?

Karin Sivertsson, Berit Eldvik, Erik Thorell i Ordenshuset

Med fem års erfarenhet av utställningar där vi visat textilier och gamla tekniker med anknytning till Nåsdräkten fann vi att det var dags att kalla in expertis utifrån som kunde datera föremålen. Vi bjöd in Berit Eldvik, fd intendent på Nordiska Museet, till en tillställning på Ordenshuset den 29 oktober och besök bl a på Lisskvarngården för att se på textilier. Till Ordenshuset kunde även allmänheten komma för att få sina textilier åldersbestämda. Berit visade en otrolig entusiasm och berättade mycket fängslande om olika tider och textilier. Vad fann hon då i Nås: Ett pälsfoder, ett halskläde och en mansväst från slutet av 1700-talet – att så gamla kläder är bevarade är oerhört ovanligt. Ytterligare en väst från början av 1800-talet. Evenemanget var välbesökt. Berit Eldvik har gett ut en bok i ämnet *Möte med mode – Folkliga kläder 1750-1900*, för den som är intresserad.

Ett kulturarv att uppmärksamma – de långa stenmurarna på Finnmarken

Nåsvargens red blev uppmärksam på att vi borde lyfta fram ett kulturarv som lätt förbises av oss alla som inte har det in på knuten – de många och långa stenmurar/stengårdsgårdar som finns i anslutning till många gårdar på Finnmarken. De skyddas från förstörelse både av kulturmiljölagen och, i många fall, även av miljölagen. Stenmurar som är äldre än från 1850 klassas som fasta fornlämningar och skall skyddas. De får inte rivas, skadas eller växa igen och helst skall de vara solbelysta. Om en stenmur gränsar till jordbruksmark skyddas den även av biotopsskyddsbestämmelserna.

Finnmarkens stenmurar torde alla vara anlagda före 1850, och med den vetskapen är det viktigt att alla håller ögonen öppna vid t ex avverkningar så att inget förstörs och den som har stenmurar på sin mark bör se till att vårda dem, kanske röja sly emellanåt. Tillsammans med Roland A besökte vi i somras Kölaråsen där det finns murar som är flera hundra meter långa och i gott skick. Men som förstås måste uppmärksammas vid en avverkning.

En av de långa murarna i Kölaråsen. Här håller muren på att växa över och vid ev avverkning måste muren skyddas.

Efter vägen från byn Närseen ner mot Närssjön finns också en lång, till synes välbevarad mur.

Muren i Närseen ”stenmur i jordbruksmark.

En kartering och beskrivning av alla boställen görs av Siv och Göran Samuelsson i Järna och de rapporterar in sina resultat till Dalarnas museum och Riksantikvarieämbetet. Men ändå är det viktigt för var och en av oss att vi värnar om vår historia och våra kulturminnen.

Vad innebär biotopen ”stenmur i jordbruksmark”? Inte helt självklart så därför saxar jag följande ur Naturvårdverkets föreskrifter Stenmurar har höga naturvärden och en viktig funktion i ekosystemet genom den variation de skapar i jordbruks-landskapet. De utgör livsmiljöer, tillflyktsorter och spridningsvägar för flera av jordbrukslandskapets växt- och djurarter bland till exempel lavar, mossor, grod- och kräddjur, insekter, spindlar, fåglar och smådäggdjur. Flera av dessa arter var tidigare betydligt vanligare, men återfinns nu ofta endast i anslutning till jordbrukslandskapets småbiotoper. – Plötsligt kryllar det av liv

En av stenmurarna i Kölaråsen.
Stenmur i jordbrukslandskap.

Här följer några nyttiga länkar för den som vill fördjupa sig i bestämmelserna.

Naturvårdsverket skyddar dem som biotoper:
<https://www.naturvardsverket.se/upload/stod-i-miljoarbetet/vagledning/skyddade-omraden/biotopskydd/6-stenmur-jordbruksmark-20140415.pdf>

Och de får inte heller förstöras även ur kulturmiljösynvinkel:
<http://www.skogsstyrelsen.se/Aga-och-bruka/Skogsbruk/Skota-skog-/God-miljohansyn/Hansyn-till-kulturmiljoer/Rojningsrosen-hagnader-och-andra-odlingsspar/>

Här står om stensträng och stenmur:
<http://www.skogshistoria.se/hagnad-stenstrang/>

Projektet 'Skog och historia' verkar väldigt intressant att kolla upp i sammanhanget: <http://www.raa.se/kulturarvet/arkeologi-fornlamningar-och-fynd/skogens-kulturarv/skog-och-historia/>

Detta verkar vara en väldigt intressant huvudportal (där även skog och historia ingår): <http://www.raa.se/kulturarvet/arkeologi-fornlamningar-och-fynd/skogens-kulturarv/>

Stenmurarna är ju definitivt en del av "Skogens historiska landskapsbild" <http://www.raa.se/kulturarvet/arkeologi-fornlamningar-och-fynd/skogens-kulturarv/>

Och det verkar finnas pengar att hämta för den som t.ex. vill rensa kring sina stenmurar: <http://www.lantbruk.com/skog/miljoner-att-soka-till-skogens-miljovarden>

Dala-Gripen & Dala-Fästet

- finns i gripande många modeller

- Entreprenad
- Sten/Sorterings
- Timmer & Risgripas 0,08-0,42 m²

SITRIGHT
— NUMMER ETT I SKOGEN —

Tel: 0281-300 30
Fax: 0281-59 51 07
www.sit-right.se

Nås Hembygdsförening. Som medlem stöder du programverksamheten, Lisskvarngården, de övriga museala byggnaderna och inte minst *Nåsvargen*. Medlemsavgiften är 100:- per år och sätts in på plusgiro 679917-5. Glöm inte skriva avsändare.

Kontaktperson: Marianne Flodin, tel. 0281-30524.

Nås Hemslojdsförening driver hemslojdsbutiken Nickusboa med allt som där finns inklusive material till nåsdräkten. De ordnar också kurser och arrangerar utställningar. Medlemsavgiften är 100:- kr per år. Anmäl dig till hemslojdsföreningen antingen i Nickusboa eller maila info@nas.hemslojden.org eller ring 0281-30252.

Nås bygdegårdsförening. Som medlem bidrar du till att Bygdegården (Gamla skolan) finns kvar för föreningar, utställningar, bibliotek mm. Avgiften är 100:- per familj och år. Pensionärer 50:-. Insättes på plusgiro 170575-5. Kontaktperson om du vill hyra lokal Veronica Andersson, tel. 0281-30177.

Föreningen Ingmarsspelen. Bli medlem och stötta Ingmarsspelen. Avgiften är 100 kronor per år. Betala till bankgiro: 5976-5214. Skriv ditt namn, adress och medlemsavgift 2017.

<http://www.ingmarsspelen.se/>

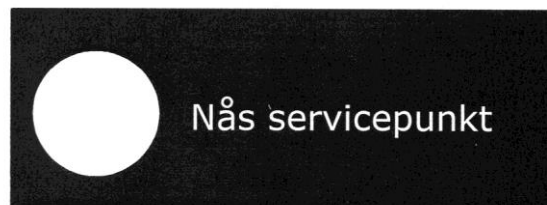
Nås sockenförening. Föreningen driver *Nås camping och stugor* vid Storänget och *Stugor på Finnmarken* för uthyrning. Ingen medlemsavgift. Kontaktpersoner: Thomas Bajer, tel. 0702019227 eller Bajer Curt, tel. 0281-595030

<http://nas.se/>

Nås barnbibliotek finns på förskolan Varglyan där alla är välkomna att låna. Det går också bra att lämna tillbaka böcker som lånats i Järna eller Vansbro.

Bokutlåning finns på Bygdegården: Öppettider i lokalpressen. Där finns kopior av **hembygdstidningarna från 1916, 1940-talet och 1967 samt Nåsvargen.**

Bastun i Nås är öppen alla fredagar som är vardagar kl 1630–1930. Ta med egen handduk. Bastun finns i Idrottshallen.

Nås servicepunkt

Vi finns på Bygdegården

Öppettider

Tisdag: 15.00 – 18.00

Torsdag: 10.00 – 13.00

Telefon: 070 2019221

nas.socken@gmail.com

Nås servicepunkt hjälper bl. a. till med kontakter med myndigheter, bankärenden, ärenden på Internet, lokal turistinformation och mycket mer. Här finns också offentliga datorer till din hjälp.

Ordenshuset. IOGT-NTO-föreningen 2014 Brödralag (bildad 1894) äger och driver Ordenshuset i Nås. Där ordnas bl a danser, kulturarrangemang och verksamhet för barn. För att hyra lokal kontakta Marianne Flodin tel 0281-30524. Om du vill bli medlem och därmed stödja verksamheten kontakta Ingvar Sivertsson tel 0281-33022.

Ordenshuset

Ordenshuset fyller 100 år nästa år! Det skall firas! Målningarna i Stora salen är unika och mycket väl bevarade så det är inte vilket hus som helst som nu fyller 100 år. Logen bildades redan 1894. De flesta nåsbor har deltagit i något av alla de evenemang som ordnats genom åren. **Du som har bilder eller var med om att ordna något arrangemang, hör av dig till Ingvar, 0281-33022, eller Marianne 0281-30524.** Vi vill gärna samla material till en utställning som visar händelser i husets historia: bio, teater, musik, mannekänguppvisningar, julbasarer, dans och mycket mer.

Nås Hembygdsförening, Nås Hemslöjdsförening, Tobaksspinnarstämman, Ingmarsspelen

Nickusboa

håller extra julöppet 14 till 23 december.

Vardagar kl. 1400–1800. Lördag kl. 1000–1400.

Julgodis: Nåsvanten, handstöpta ljus och dörrkransar av lingon-och enris.

Under våren har vi öppet torsdagar kl. 1400–1800. Lördagar kl. 1000–1400.

På torsdagseftermiddagarna träffas alla som vill och slöjdar tillsammans. Vävstugan är alltid tillgänglig.

Nås Hembygdsförening

Sommarprogrammet börjar med sista-april-firandet med sång och brasa nere vid älven.

Håll utkik i lokalpressen när det blir dags.

Ingmarsspelen

Premiär 30.6 övriga föreställningar 1–4 juli <http://www.ingmarsspelen.se/>

Tobaksspinnarstämman

Tobaksspinnarstämman och de olika kurserna i anslutning till den går av stapeln 30 juni–3 juli.

Mera information och anmälan till kurserna hittar du på

<http://www.tobaksspinnarstamman.se>

Kolla även www.nashembygd.se och www.nås.se

Stenmurarna i skogen och längs åkrarna är fornlämningar om de är gjorda före 1850 och skyddas bl a av kulturmiljölagen. Hjälp till att bevara dem!. Kölaråsen. Muren är flera hundra meter lång.

